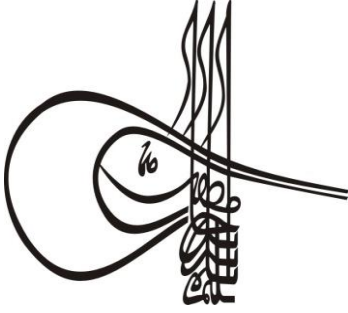

Turkish Studies

Language / Literature

Volume 13/20, Summer 2018, p. 437-450

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13954>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ **Received/Geliş:** Ağustos 2018

✓ **Accepted/Kabul:** Eylül 2018

✍ **Referees/Hakemler:** Doç.Dr. Mahmut SARIKAYA - Dr. Üyesi
Serpil SOYDAN

This article was checked by iThenticate.

TÜRK OYALARI KATALOĞU'NDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

*Songül ERDOĞAN**

ÖZET

Anadolu ağızları Türkiye Türkçesinin uzun yıllardır varlığını korumaya çalıştığı sözlü cephesidir. Yazı dilinin kendini daha kolay muhafaza etmesine rağmen ağızların kendini muhafaza etmesi zordur. İletişim araçlarının çoğalması, değişen kültür unsurları, okuryazar insan sayısının çoğalması vb. unsurlar ağız özelliklerinin ve birçok bilim ve sanat dalına ait kelimenin yok olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple ağızları her yönüyle kayıt altına almak Türk dili açısından önemlidir.

Derleme yaparken farklı sanat dallarının ve meslek gruplarının kullanmış oldukları terimleri de tespit etmek gerekir. Terimlerin çokluğu o dilin gücünün bir göstergesidir. Türk kültüründe en önemli el sanatlarından biri de oya sanatıdır. Oya sanatı, “oya adları, iplik adları, teknik adları” açısından zengin bir terminolojiye sahiptir. Bu terminolojiyi Türk dilinin yazılı kaynaklarına terim anlamları ile aktarmak gerekir. Bu alanda yararlanılabilir eserlerden birisi de Türk Oyaları Kataloğu’dur. Bu katalog 1990’lı yıllarda çeşitli illerden yapılan derlemeler sonucu oluşturulmuştur. Derleme yoluyla oluşturulan eser Derleme Sözlüğü açısından oya sanatı ile ilgili birçok söz varlığı içermektedir.

Bu makalede “Türk Oyaları Kataloğu”adlı eserde yer alan oya adları Derleme Sözlüğü’ne kazandırılmaya çalışılmıştır. Türk Oyaları Kataloğu’nda yer almayan ama var olduğunu bildiğimiz oya adlarına yer verilmemiştir. Çalışmada Derleme Sözlüğü’nde hiç olmayan ya da olduğu hâlde oya adı olarak derlenmiş bu sözler yapısı bakımından sınıflandırılmıştır. Böylece hem Derleme Sözlüğü’nün terim olarak zenginleştirilmesine katkı sağlanmaya çalışılmış hem de bu alanda terim türetirken yapı bakımından nasıl bir yol izlendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oya adları, Türk Oyaları Kataloğu, Derleme Sözlüğü

* Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: songultanboga@gmail.com

CONTRIBUTIONS TO THE COMPILATION DICTIONARY BY TURKISH LACE CATALOGUE

ABSTRACT

Anatolian dialects are the verbal sides of the Turkish language of Turkey that has been trying to preserve its existence for many years. Although written language preserve itself easier, it is hard to preserve dialects. The factors like the increase of communication tools, changing cultural elements, the increase of the number of literate, etc. cause the disappearance of the features of dialects and a lot of words belonged to some kinds of sciences and arts. For this reason, the recording of the dialects in every way is important for Turkish Language.

When compiling, it is necessary to identify the terms used by different art branches and professions. The multitude of terms is a sign of the power of that language. One of the most important handicrafts in Turkish Culture is the lace craft. Lace Craft has a wide terminology in terms of names of laces, yarns and technic used lace crafts. It is necessary to transfer this terminology via meaning of terms to the written sources of the Turkish language. One of the works that we can use as a term about the art of lace which is one of our handicrafts is the Turkish Lace Catalogue. This catalogue was created as a result of the compilation made from various cities in 1990's. The work created by compilation contains many materials in terms of Compilation Dictionary.

In this article, the names of laces in the work named as "Turkish Laces Catalogue" are struggled to coin into the Compilation Dictionary. The names that we know their existence but not included in Turkish Laces Catalogue aren't included. In the work, there are 113 vocabulary items in the Work Compilation Dictionary that are not present at all or are not recorded as lace name although its existence. Moreover these items have been compiled as the names of laces and classified in terms of their structure. Thereby, both it has been attempted to contribute to enrichment of Compilation Dictionary as a term and to show how a way is traced in terms of structure derived terms.

STRUCTURED ABSTRACT

Anatolian Dialects is the verbal facade of Turkish of Turkey struggling to protect its existence for many years. Although the written language easier to maintain, dialects are difficult to maintain. Factors like the proliferation of communication tools, the changing culture elements, the proliferation of the number of literate people cause the extinction qualifications of dialects and word belonged to a lot of sciences and art branches. Therefore chaining the dialects from the ground up is important in terms of Turkish Language.

The importance of Anatolian dialects in terms of Turkish Language was distinguished in 1932. Collecting of word services commenced with "Söz Derleme Talimatnamesi" published numbered 13507 in 21 November 1932. At this term with these studies a twelve-volume compilation dictionary was constituted. Compilation Dictionary

comprises a lot of terms belonged various scope from agriculture to sport and health. The fact that the study does not address a single area has also brought with it some deficiencies. Some words that can be considered as terms are not included in the Compilation Glossary for that reasons such as the fact that the persons in various professions and arts do not participate in the compilation activities, the dictionary is not considered as a lexicon, the female compilers send less material and the compilers misses the people working in this field. In order to eliminate this deficiency and enrich the dictionary as a term, it is necessary to apply the works written in different sciences and art branches that are created with the same logic.

One of the important handcraft in Turkish Culture is art of lace. Despite the using firstly which period word of "Oya" has not known, laces are known that the Turkish used the engraving as a means of decoration and communication. Although it is used a cover edge, it is more widely used an ornament art on the edges of the headscarf. Nowadays, the art of lace maintains its presence in many Turkish Countries from Balkans to Central Asia.

Though the art of lace appears in many parts of Turkish World, the vocabulary of this art branch has not been sufficiently emphasized. In the studies conducted on Anatolian dialects, questions about this subject have not been included. Researchers who studies on terms has not focused on this handcrafts sufficiently as well. Thus, the terminology in this field was not evaluated adequately in terms of existence of word. The fact that there is no study about the laces din the field of Turkology directly makes this work valuable.

In order to evaluate the terms of Oya in terms of vocabulary, the works written in other areas should be searched. One of the works that can be exploited in this subject constituted via the method of compilation is the work as named "Türk Oyaları Kataloğu". This work formed by Mücella Kahveci and Ayşegül Bahşısoğlu was published as two-volume by Ministry Of Culture in 1998. In catalogue, laces compiled from 33 province named Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bayburt, Bolu, Burdur, Çorum, Çankırı, Denizli, Isparta, İçel, İstanbul, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Konya, Kütahya, Gaziantep, Manisa, Muğla, Niğde, Ordu, Samsun, Sakarya, Tekirdağ, Tokat, Uşak, Yozgat, Van are placed. The laces were recorded with the name of the area in which they were compiled.

In this study, the names of laces mentioned in the book named "Türk Oyaları Kataloğu" but not included in the compilation dictionary are given. Technical term and material names are not included. If the related word is not included in the Compilation Dictionary, it is evaluated in the first group. The words which are not included in the meaning of the compilation dictionary are given in the second group as well. In accordance with the method of writing of the compilation dictionary, laces belonged to which cities were compiled are shown in brackets. Since the transcription signs are not found in the original print of work, transcription signs are not included in this study. Following the given page number belonged the page that in mentioned name of laces, the number of catalogue including places of laces are ranked in this study.

The names of laces included in the evaluation are classified in terms of word groups. The words, which are included and not included in the compilation dictionary, are evaluated within themselves. Considering the names of laces, the following result has been reached in this classification. A total of 113 words were identified, including 109, which are not included in the compilation dictionary, and 4, which are not recorded as lace names in the Compilation Dictionary. 10 names of them comprised of one word. 100 of them were in the structure of words and 3 of them were formed in sentence structure. The distribution of word groups consists of 89 indefinite noun phrases, 8 adjective clauses, 1 preposition group, 1 verbal adjective group, 1 reduplication group.

It is noteworthy that the indefinite noun phrase structure constitutes a large proportion when the names of laces are derived. Especially it was effective in this way that the indefinite noun phrases were categorized as permanent forms and the names of the laces were not translated into Turkish. Names of laces comprised with a single word are less than other word groups.

The Study called as “Türk Oyaları Kataloğu” is a work created by compilation made from only thirty-three provinces of Turkey. Failure to participate in this study does not imply the absence of lace art in other provinces. It is also necessary to make compilations in this field from other provinces or to revise the works related to language by reviewing the works done in different fields.

Thereafter, in the undergraduate and graduate studies to be made, especially in oral researches, questions related to the laces should be included and the vocabulary in this area should be determined. Thus, the richness of Turkish will be revealed on the basis of terms.

Keywords: Lace names, Turkish Lace Catalogue, Compilation Dictionary

Giriş

Atatürk’ün 12 Temmuz 1932’de kurmuş olduğu Türk Dil Kurumu Türk dilinin gelişmesi ve zenginleşmesi adına birçok çalışmalar yapmıştır. Kurulmasından kısa bir süre sonra 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında 1.Türk Dili Kurultayı düzenlenmiştir. 1.Türk Dili Kurultayı’nda alınan kararlar doğrultusunda Kurum’un da yol haritası belirlenmiştir.

21 Kasım 1932 tarih ve 13507 sayılı “Söz Derleme Talimatnamesi” (Eren,1984;390) ile söz derleme faaliyetleri başlamıştır. 1932-1934 ve 1952-1959 yılları arasında yoğun bir şekilde süren derleme faaliyetleri neticesinde 12 ciltlik Derleme Sözlüğü oluşturulmuştur. Eser bugün ağızlar üzerinde araştırma yapan dilcilerin başucu kaynağı olarak kullanılmaktadır.

Derleme Sözlüğü tarım, spor, sağlık vb. gibi birçok alanda terim olarak söz varlığı ihtiva etmektedir. Eserin tek bir alana hitap etmemesi aynı zamanda birtakım eksiklikleri de beraberinde getirmiştir. Çeşitli meslek ve sanat dallarındaki kişilerin söz derleme faaliyetlerine katılmaması, sözlüğün bir terim sözlüğü olarak düşünülmemesi, derleyicilerin bu alanda çalışan kişileri gözden kaçırmaları gibi nedenlerle terim olarak değerlendirilebilecek bazı kelimeler Derleme Sözlüğü’nde yer almamıştır. Bu eksikliğin giderilebilmesi, sözlüğün terim olarak zenginleştirilebilmesi için aynı mantıkla oluşturulmuş farklı bilim ve sanat dallarında yazılmış eserlere başvurmak gerekir.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan el sanatlarından biri de oyadır. “Oya” kelimesinin ilk olarak hangi dönemde kullanıldığı bilinmese de Türklerin bir süslenme ve iletişim aracı olarak aracı olarak oyayı kullandıkları bilinmektedir.

Eski Türkçede iğne ile elbise, mendil ve başörtüsünü süsleyen anlamında kullanılan bediz, bezek, anlamlarında kullanılan oya bir süsleme bezemesi anlamında kullanılmıştır. Eski Türklerde kadınların süslenip bezenmeleri için bezendi, kozandı kelimeleri kullanılmıştır (Ögel,1991: 342). En eski kaynaklarımızdan olan Divanı Lügati't Türk'te oya kelimesi geçmemekle birlikte, “Uragut bezendi kozandı (Kadın makyaj yaptı süslendi.) ” ifadesi yer almaktadır. (Ercilasun, 2014: 277) Bezenmek, kozanmak şeklinde kullanılmıştır.

Ögel; bugün kullanılan oya sözcüğü, oymak fiilinden türemiş olabilir, Mısır'daki Memlûk Türkleri “oyu”, Orta Avrupa'daki Kuman Türkleri “oyovlamak”, Orta Asya'daki Kırgız Türkleri ise “oyum” şeklinde kullanılmaktadır. Oya sözü eski tarihlerden bugüne kadar araştırıldığında çok çeşitli örnekleri bulunabilir. Eski Türklerde “kıldılamak” dedikleri, mendil veya başörtüsünün etrafını kıyılamak da başka bir oya işleme biçimi olabilir (Ögel,1991: 343). Ögel'in bu tespiti doğrudur. Çünkü oya, yapılacak olan zemine tutturulmadan önce zemindeki pürüzlerin kaldırılması kenarların için kıyılanması gerekmektedir. Anadolu ağızlarında özellikle Kırşehir, Nevşehir, Niğde ağızlarında kenarını kıyıladım ya da oyaladım ifadeleri aynı anlamı karşılayacak şekilde kullanılmaya devam etmektedir. “Kıyıla-“ veya “kıyını git-“ oyunun ilk basamağı ve en basit şeklidir.

Türk dünyasının birçok yerinde oya sanatının olmasına rağmen bu sanat dalı ile ilgili söz varlığı üzerinde yeterince durulmamıştır. Anadolu ağızları üzerinde yapılan çalışmalarda¹ bu konu ile ilgili sorulara yer verilmemiştir. Bu sebeple bu alandaki terminoloji söz varlığı açısından yeterince değerlendirilememiştir. Bu terimleri söz varlığı açısından değerlendirebilmek için diğer alanlarda yazılmış eserlerin taranması gerekmektedir. Bu konuda yararlanılabilecek derleme yöntemi oluşturulmuş eserlerden biri de “Türk Oyaları Kataloğu” adlı çalışmadır.

Mücella Kahveci ve Ayşegül Bahşişoğlu tarafından hazırlanan “Türk Oyaları Kataloğu” 1998 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. İki ciltten oluşan eserin birinci cildi boncuk oyalarını, ikinci cildi ise iğne, mekik, firkete oyalarını içermektedir. Eserin 2001 yılında ikinci baskısı yapılmış, daha sonra başka baskısı yapılmamıştır. Eserin 2001 yılında yapılan baskısında birinci cilt 253, ikinci cilt ise 256 sayfadan oluşmaktadır. Eser sunuş bölümü ile başlamıştır. Bu bölümden sonra “Türk Oyaları” başlığı altında oyunun tanımına, çeşitlerine yer verilmiş ve bunlar kısaca açıklanmıştır.

Katalogdaki oyalar rast gele sıralanmamış sıralamada oya adının verilme sebebi dikkate alınmıştır ve buna göre eserin birinci cildi dört bölüm olarak düzenlenmiştir. Bu bölümler “İsimlerini Hayvanlardan Alan Oyalar” (s.15-37), “İsimlerini Bitkilerden Alan Oyalar” (s.39-122), “İsimlerini Nesnelerden Alan Oyalar” (123-169), “İsimlerini Figürlerden Alan Oyalar” (s.170-235) başlıklarını taşımaktadır. Eserin ikinci cildinde de yukarıdaki bölümleri görmek mümkündür. Bu ciltte bu bölümlere ek olarak “Tığ Oyaları” (164-188), “Mekik Oyaları” (190-216), “ Firkete Oyaları” (218-228), “Değişik Teknik ve Malzemeli Oyalar” (230-241) olmak üzere dört bölüm daha eklenmiştir.

¹ Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, ; Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, TDK, Ankara,1994; Erdoğan Boz, Afyonkarahisar Merkez Ağzı (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük), Gazi Kitabevi, Ankara, 2006; Turgut Günay, Rize İli Ağızları, TDK, Ankara, 2003; Ahmet Günşen, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, TDK, Ankara, 2000; Ahmet B. Ercilasun, Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi), TDK, Ankara, 2002; Emin Eren, Zonguldak, Bartın, Karabük İlleri Ağızları, TDK, Ankara, 1997; Ahmet Caferoğlu, Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme 1, TDK, Ankara, 1994; Ahmet Caferoğlu, Anadolu Ağızlarından Toplamalar, TDK, Ankara, 1994; Ahmet Caferoğlu, Ahmet, Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Ankara, 1995; Mehmet Aydın, Aybastı Ağzı, TDK, Ankara, 2002. Zikri Turan, Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı, TDK, Ankara, 2006; Necati Demir, Ordu İli ve Yöresi Ağızları, TDK, Ankara, 2001.

Her bölümde yer alan oyların fotoğrafına yer verildikten sonra oyanın adı, yöresi ve oyada kullanılan teknik ve malzemelere yer verilmiştir.

Eserin sonuna eserde yer alan oyların katalog numarası, arşiv numarası, oya adı ve yöresini içeren bir indeks (s.238-253) eklenmiştir. Birinci ciltte 427, ikinci ciltte 417 oya katalog numarasına göre verilmiştir. Böylece aranan eserin bulunması kolaylaştırılmıştır.

Katalogda Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bayburt, Bolu, Burdur, Çorum, Çankırı, Denizli, Isparta, İçel, İstanbul, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Konya, Kütahya, Gaziantep, Manisa, Muğla, Niğde, Ordu, Samsun, Sakarya, Tekirdağ, Tokat, Uşak, Yozgat, Van olmak üzere otuz üç ilden derlenen oyalara yer verilmiştir. İkinci ciltte katalog numarası seksen sekiz olan ve Bulgaristan'dan derlenen sadece bir oya adına yer verilmiştir.

Bu çalışmada yukarıda kısaca tanıtılan “Türk Oyları Kataloğu” adlı eserde geçen ve fakat Derleme Sözlüğü’nde yer almayan oya adlarına yer verilmiştir. Teknik, terim ve malzeme adlarına yer verilmemiştir. İlgili sözcük Derleme Sözlüğü’nde yer almıyorsa birinci grupta değerlendirilmiştir. Derleme Sözlüğü’nde yer alıp verdiğimiz anlamda yer almayan sözcükler ise ikinci grupta verilmiştir. Derleme Sözlüğü’nün yazılış metoduna uygun olarak hangi şehirlerden derlendiği parantez içerisinde gösterilmiştir. Eserin orijinalinde de olmaması sebebiyle transkripsiyon işaretlerine yer verilmemiştir. Oya adının geçtiği sayfa numarası verildikten sonra oyanın nerede olduğunu görebilmek için oyanın yer aldığı katalog numarasına yer verilmiştir.

Eserde yer alan oya adları şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Derleme Sözlüğünde Yer Almayan Kelime ve Kelime Grupları

Türk Oyları Kataloğu’nda geçen fakat Derleme Sözlüğü’nde hiç yer almayan 110 adet oya adı bulunmaktadır. Kısaca açıklamaya çalıştığımız bu oya adları şunlardır:

1.1. Tek Kelimeden Oluşan Oya Adları

Tek kelimeden oluşan on oya yer almaktadır. Bu oya adları genellikle çevrede görülen bitki ve hayvanlara benzerliklerden dolayı verilmiştir.

çarkıfelek: Dönen çarklara benzeyen bir iğne oyası (Tokat) (C2: 251 /265)

coşturan: Renkli canlı çiçekleri olan bir oya. (-İçel)(C2: 250 /247)

çilek: Anadolu’nun birçok yöresinde yaygın olan çileğe benzeyen bir oya. (Elazığ, -Tokat, -Ankara) (C2: 244/ 32,33,34, 35)

gerdanlık: Zincir üzerine dizilmiş altın gerdanlığa benzeyen sıralı bir oya.(-Afyon, -İçel, -Adana-Denizli) (C1:246/224-234)

kelebek: İğne veya tıgla yapılabilen boncuklu ve boncuksuz şekilleri olan bir oya. Dağ keleş şekline de örneği mevcuttur. (-Tekirdağ, -Ankara, -Afyon, -Bitlis ve -Kütahya) (C2:243/1-5) (Adana,-İçel,-Niğde) (C1: 239/9-12)

kızılıçık: Kızılıçık bitkisine meyvelerine benzeyen bir boncuk oyası (-Tokat, -Manisa, -Elazığ, * Nallıhan-Ankara) (C1: 241/85)

örümcekli: Örümcek tekniğinin hakim olduğu genellikle boncuk kullanılarak örülen bir oya. (-Niğde, -Afyon, -Yozgat, -İçel) (C1: 239 /1-5, 7-8)

yelpaze: İstenilen büyüklükte yapılabilen yelpazeyi andıran bir boncuk oyası. (-Afyon, -Amasya, -Niğde,-Adana, -İçel) (C1: 246/210-218)

yonca: Genellikle yeşil boncuk kullanılarak örülen bir oya. (-Adana, -Çankırı) (C1: 245/199-201)

zembil: Zincir tekniği üzerine yapılan toplu bir boncuk oyası. Zembilli, zembil oya şeklinde de geçmektedir. (-Adana, -İçel, -Tokat) (C1: 247 /267-269)

1.2.Kelime Grubu Yapısında Olan Oya Adları

1.2.1.Sıfat Tamlaması Yapısında Oluşturulmuş Oya Adları

Sıfat tamlaması yapısında yer alan sekiz oya adı yer almaktadır. Bu oya adları verilirken genellikle kişilerin sahip olmak istedikleri ev, çocuk ve ideal gelin tipleri dikkat çekicidir.

beş kız bir oğlan: Yan yana sıralanmış hilal şeklinde dört boncuk ve bu boncukların karşı duran bir boncuktan oluşan bir boncuk oyası. (-Erzurum) (C1:253/425)

dört kız bir oğlan: Yay şeklinde sıralanmış dört boncuk ve onun karşısına bir boncuk konularak örülen bir oya. (-Afyon) (C1: 250/334)

kibar gelin: Çiçek motifli bir iğne oyası (-Tokat) (C2: 251 /252)

püsküllü bela: Püskül şeklinde saçakları olan, örerken çok dolaşan bir boncuk oyası. (-İçel, -Eskişehir, -Balıkesir, -Afyon, -Manisa) (C1: 250 /359-361) (C2: 255 /395, 410, 411, 414)

sürmeli göz: Boncuk kullanılarak örülen bir mekik oyası. (-Afyon) (C2: 254 /367)

uslu karanfil: Karanfil motifi ile oluşturulmuş bir oya. Karanfil ve Vidin karanfili şeklinde de türleri vardır.(-Tokat, -Tekirdağ, -Kütahya, -Aydın, -Balıkesir, *Nallıhan-Ankara) (C2:246 /109-116)

üç oda bir salon: Üç boncuğun karşısına bir boncuk konularak örülen bir boncuk oyası.(-İçel) (C1: 249/329)

zilli zarife: Sallanan pullarla örülen bir firkete oyası.(-İçel) (C2: 255 /393)

1.2.2.Belirtisiz İsim Tamlaması Yapısında Oluşturulmuş Oya Adları

Türkçede belirtisiz isim tamlamalarının kalıplaşarak kalıcı isimler türetebilmesi sebebi ile oya adları en çok bu yapıda oluşturulmuştur. Çalışmada yer alan seksen beş oya adı şu şekildedir.

aslanağzı: Aslanağzı çiçeğine benzeyen boncuklu veya boncuksuz olarak yapılabilen bir oya. (-Bolu, -İçel) (C2: 249 /195, 279) (C1: 240 /33)

asma yaprağı: Yaprğa benzeyen genellikle boncukla yapılan bir boncuk oyası. (-Adana, -Konya) (C1: 242 /109-110)

aşk merdiveni: Aşk merdiveni çiçeğine benzeyen bir oya. (-İzmir, -Çorum, -Denizli, -Antalya, Manisa, Bayburt) (C1: 251 /366-367) (C2: 255 /309-310,377, 388)

Ankara kalesi: Çarkifeleğe benzeyen kat kat kıvrımları olan bir tığ oyası.(-Ankara) (C2: 252 /308)

bakan koltuğu: Boncukla yapılmış bir tığ oyası.(-Afyon) (C1: 250/335)

balık kılçığı: Balık kılçığına benzeyen motiflerden oluşan bir iğne oyası. (*Nallıhan-Ankara) (C2: 243/16)

berber aynası: Aralı motiflerden oluşan bir iğne oyası.(-Elazığ) (C2: 250 /245-246)

bıçkın bıyığı: Orta kısmı sap şeklinde sarılmış ipliklerden oluşan bir boncuk oyası. (-İçel) (C1: 252/393)

bülbül gözü: Halka şeklinde sıralanmış boncuklardan oluşan bir oya. (-Afyon) (C1: 239/13-14)

bülbül kafesi: Sıkı iğne tekniği kullanılarak kafes görünümü kazandırılmış bir tığ oyası. (-İstanbul) (C2: 252/280)

bülbül yuvası: Daire şeklinde yuvarlanmış ve kenarı zincir tekniği ile çerçevelenmiş bir boncuk oyası. (-Aydın) (C1: 240 /39)

cüllük gözü: Bülbül gözü oyasına benzeyen beş, altı, yedi boncuk kullanılarak yapılabilen bir oya. (-Afyon) (C1: 239/15-16, 19)

çakır diken: Çakırdikeni bitkisinin çiçeğine benzetilerek yapılan bir oya. (-İçel)(C2: 245/84)

çan çiçeği: Kilise çanına benzeyen bir boncuk oyası. (-Antalya) (C1: 240 /44)

Çankaya Köşkü: Gösterişli çiçekleri olan bir iğne oyası. (-Kütahya) (C2: 250 /242)

çayır biti: Genellikle yeşil ip kullanılarak örülen bir boncuk oyası.(-Antalya) (C1: 240 /43)

çörekotu: Siyah, kahverengi tonlarında boncuklar kullanılarak örülen, serpilmiş çörekotuna benzeyen bir boncuk oyası.(-İçel) (C1:242/113)

darı püskülü: Püskül şeklinde saçakları olan bir oya. (-İçel,- Ankara,- Uşak, -Adana) (C1: 243 /137-138) (C2: 245, 255 /72-74, 379)

damat bohçası: Çiçek motifleri olan bir iğne oyası. (-İçel) (C2: 250 /239)

dansöz küpesi: Saçakları olan boncukla ya da pulla örülebilen bir oya. (-Afyon,- İçel) (C1: 247 /249-250) (C2: 255 /384)

deve hörüğü: Deve kervanına benzeyen bir oya.(-Afyon) (C2: 252 /281)

doktor kalbi: Çiçek motifleri içeren bir iğne oyası. (-Tokat) (C2: 251 /255-256)

Dudu bacı küpesi: Hanım küpesine benzeyen bir oya.(-Ankara) (C2: 250 /224)

Ecevit oyası: Düz bir boncuk oyası. (-Manisa)(C1:252/412)

ergen bıyığı: İnce sap şeklinde ucunda boncukları olan bir firkete oyası. (-İçel, -Adana) (C1: 249 /311) (C2: 255 /396)

eşek kulağı: Kulağa benzeyen bir boncuk oyası. (-Antalya) (C1: 240 /34)

filbahri çiçeği: Çiçek motifli bir oya. (-Tokat) (C2: 247 /153)

gelin bohçası: Bohça şeklinde büzülmüş boncuklardan alan bir boncuk oyası. (-Afyon) (C1: 247 /256-258)

gelin çiçeği: El buketine benzeyen bir boncuk oyası. (-İçel, -Adana) (C1: 244 /158, 166)

gelin küpesi: Genellikle beyaz boncukla örülen çiçekli bir boncuk oyası. (-Adana) (C1: 247 /252)

gelin parmağı: Parmak şeklinde motiflerden oluşan bir oya (-Ankara, -Tokat) (C2: 249 /214-215)

gelin tacı: Taca benzeyen boncuklu ya da boncuksuz olarak yapılabilen bir oya. (-Tekirdağ, -Bayburt, -Niğde, -Antalya) (C1: 247 /251, 254-255) (C2: 254/348, 356)

geyik boynuzu: Geyik boynuzuna benzeyen iğne ile yapılan bir boncuk oyası. (-İçel) (C1: 240 /36)

hanım çantası: Çantaya benzeyen bir motiften oluşan, bocuklu ve boncuksuz olarak da yapılan bir oya. (-Ankara, -İçel, -Afyon, -Adana,- Niğde)(C2: 250 /219-222, 305) (C1:247/241, 244,245)

hanımeli: Hanımeli çiçeği gibi çiçek motifleri olan bir iğne oyası. (-Tokat) (C2: 249 /196)

hanım göbeği: Bir araya çiçek oluşturacak şekilde toplanmış boncuklardan oluşan bir boncuk oyası. (-Tokat, -Adana) (C1: 247,249 /242, 320)

hanım küpesi: Küpeye benzeyen, biraz salkımları olan, boncuklu ve boncuksuz olarak da yapılabilen bir oya. (-Balıkesir, -Afyon,-Adana) (C2: 250 /223) (C1:247/246, 247)

haşhaş tohumu: Siyah boncuk kullanılarak yapılan bir boncuk oyası. (-Afyon) (C1: 242 /112)

hatun parmağı: Gelin parmağına benzeyen bir iğne oyası. (-Tokat) (C2: 249 /216)

horoz ibiği: Horoz ibiğine benzeyen yaprakları olan farklı çiçeklerle zenginleştirilebilen bir iğne oyası. (-Sakarya,-Tekirdağ, -Tokat,* Nallıhan-Ankara) (C2: 243/ 9-12)

kabak çiçeği: Kabak çiçeği gibi geniş çiçek motifleri olan bir oya adı. (-Balıkesir, -Bolu, -Tokat, -İçel) (C1: 240 /53) (C2: 245/64-67)

kalkan gözü: Geniş bir göbek etrafına boncukların dörderli sıralanmasıyla oluşturulmuş bir boncuk oyası. (Ordu) (C1: 240 /32)

karpuz dilimi: Karpuz dilimine benzeyen bir motifi barındıran bir iğne oyası. (-İçel)(C2: 244/40)

kaynana dili: Altı sıkı iğne tekniği ile oluşturulmuş bir boncuk oyası. (-Niğde) (C1: 249 /317)

kaynana yumruğu: Boncuklu ya da boncuksuz olarak yapılabilen bir oya. (-Afyon) (C1: 249 /319)

kaz ayağı: Bazı yörelerde boncuk kullanılarak örülen bazılarında ise boncuksuz olarak yapılan kaz ayağını andıran bir oya adı. (-Ankara) (C2: 243/14) (-Ordu,- Niğde) (C1: 239/29, 30)

keklik gözü: Bülbül gözü, cüllük gözü oyalarına benzeyen bir boncuk oyası. (-Kütahya) (C1: 239/20)

kır çiçeği: Küçük çiçek motifleri içeren bir oya.(-İstanbul,-Van) (C2: 252 /292-293)

kiraz dalı: Kiraz motifleri olan tıg ve iğne ile yapılabilen bir oya.(-Ankara) (C2: 243/ 17-22)

kuş gözü: Göze benzeyen küçük bölümleri olan bir mekik oyası. (-Uşak, -Afyon, Adana) (C1: 239/17) (C2: 252 /329-332)

kurt dişi: Boncuklarla yapılan seyrek dişlere benzeyen bir boncuk oyası. (-Yozgat) (-Afyon) (C1: 239/21)

menekşe çiti: İçerisinde menekşe motifi bulunan bir oya adı. Menekşe, yassı menekşe, hercai menekşe, hercai, kır menekşesi gibi farklı isimlerde olanları da mevcuttur.(-Ankara, -Yozgat, Adana) (C2:246-247 /117-136)

mezar taşı: Genellikle kayınvalidelere gönderme yapmak için kullanılan mezar taşına benzeyen bir motif içeren oya. (-Afyon, -İçel) (C1: 251 /362) (C2: 254/253)

muhabbet oyası: Boncukla örülen düz bir oya.(Erzurum)(C1:252/398)

mum çiçeği: Mum çiçeğine benzeyen çiçekleri olan bir oya. (-Adana, -İçel)(C2: 249 /193-194) (C1: 240 /52, 143-146)

nar çiçeği: Nar çiçeğine benzeyen boncukla örülmüş bir oya.(-Adana) (C1: 240/54)

örümcek ayağı: Örümcek ayağı gibi içe doğru çengelleri olan bir boncuk oyası.(-İçel) (C1: 239 /6)

peygamber çiçeği: Peygamber çiçeğine benzeyen çiçekleri olan bir oya.(-Tokat) (C2: 247 /143)

pisi patiği: Sağa sola kıvrımlar yaparak ilerleyen ve her kıvrımda beş boncuk kullanılarak örülen bir boncuk oyası. (-Samsun) (C1: 240 /42)

saray süpürgesi: Süpürge oyası olarak da geçmektedir. Süpürgeye benzeyen boncuklu ve boncuksuz olarak da yapılabilen bir oya. (-Ankara, -Kahramanmaraş, -Afyon, -İzmir,-Erzurum, -Samsun) (C2: 250 /226,227)(C1: 246/235-240)

saray sarmaşığı: Zincir şeklinde bir zemin üzerine ara ara yapraklardan oluşturulmuş bir oya. (-Kütahya) (C2: 252 /282)

sarhoş bacağı: Sağa sola eğrileri olan bir boncuk oyası (-Kütahya) (C1:252/418)

sarhoş yolu: Sağa sola kıvrılarak ilerleyen düz bir boncuk oyası. (-Adana, -İçel, -Afyon, -Ankara) (C1: 249 /324-326) (C2: 254 /370)

sıçan dişi: Diş şeklinde küçük çıkıntıları olan boncuk oyası. (-Balıkesir, -Kütahya) (C1: 239 / 27-28)

sığır sidiği: Sağa sola kıvrımları olan düz bir boncuk oyası.(-Denizli) (C1: 240 /41)

sinek bağırsağı: Boncukların iğne ile birbirine bağlı çiçekler şeklinde dizilmesiyle yapılan düz bir boncuk oyası (-Afyon) (C1: 240 /40)

söz sepeti: Sepet içinde çiçek motifleri olan bir oya. Nikah sepeti şeklinde de farklı yörelerde kullanılmaktadır. (-Ankara, -Aydın,-Elazığ) (C2: 250 /219-221)

subay cimciği: Büzölmüş yapraklarla çiçek şekli verilmiş bir oya.(-Kütahya) (C2: 250 /249-250) (C2: 251 /250)

subay sırması: Subayların omuzlarına dikilen şeritleri andıran düz bir boncuk oyası. (-Konya, -Niğde, -Afyon, -Edirne) (C1: 246/219-222)

sultan tarağı: Boncuklu bir tığ oyası. (-İçel)(C1:252/394)

sultan tacı: Kaya tekniği üzerine taç şeklinde yerleştirilmiş bir çiçek motifinden oluşan bir iğne oyası. (-Ankara) (C2: 250 /225)

süt dişi: Genellikle tren yolu adı verilen zemin üzerine ara ara dört boncuk konularak örülen bir boncuk oyası. (-Afyon) (C1:252/416)

rüzgar gülü: Rüzgar gülüne benzeyen, yel değirmeni olarak da adlandırılan bir iğne oyası. (-Burdur) (C2: 254 /355)

testere dişi: Testere dişine benzeyen boncuklu çıkıntılar olan bir oya. (-Ordu) C1: 248/295-296)

tren yolu: Genellikle yaşlı kimseler ya da üzerine farklı motifler yapmak için örülen ince oya. (-Afyon, -Bayburt, -Elazığ, -Manisa)(C1: 247/270-273)

tren tekeri: Ray üzerinde duran tren tekerlerine benzeyen bir boncuk oyası. (-Afyon)(C1: 248/279)

Türkan Şoray küpesi: Top haline getirilmiş ucundan saçaklı boncuklar sarkan bir boncuk oyası (-Adana, -Yozgat) (C1: 247/260-261)

Türkan Şoray göbeği: Etrafı oya boncuklarıyla sıkı iğne kullanılarak çevrelenmiş tığla örülen bir boncuk oyası. (-Niğde) (C1: 247/262-263)

yaban gülü: Küçük gül motifleri bulunan bir oya adıdır. Gül, çıtırık gül, katmerli gül, asma gülü, sarmaşık gülü, yedi dağın gülü, tevrüzi gül şeklinde içerisinde gül motifi bulunan oya adları mevcuttur.(-İçel, -Kütahya, -Tokat, -Bulgaristan, -Elazığ, -Isparta, -Konya, -Bolu) (C2: 245-246 /85-107)

yılan kemiği: Bazı yörelerde tren yolu olarak da bilinen ince, düz bir boncuk oyası. (-Afyon) (C1: 239/25-26)

zengin kemeri: Normal oyalara göre daha çok boncukla örülen bir boncuk oyası. (-İçel) (C1: 250/355)

zengin salatası: Çok malzeme ve emek isteyen bir oya. (-Samsun, -Afyon, -Adana, -İçel) (C1: 250/346-353) (C2: 254 /371-372)

zengin oyası: Farklı şekillerde örülebilen, bol boncuk isteyen bir oya. (-Afyon, -İçel) (C1: 249/312) (C2: 255 /394)

Zeki Müren göbeği: Bir boncuk oyası.(-Bolu, -Konya) (C2: 251 /279) (C1: 247 /266)

Zeki Müren kirpiği: Kirpik şekline benzeyen bir boncuk oyası. (-Ordu) (C1: 247 /264)

Zeki Müren gözü: Göze benzeyen bir boncuk oyası. (-Afyon) (C1: 247 /265)

Zeki Müren kaşı: Kaş gibi hafif eğri olan bir boncuk oyası. (-Afyon) (C1: 247 /265)

1.2.3.Edat Grubu Yapısında Oluşturulmuş Oya Adları

Edat grubu yapısında bir oya adı yer almıştır.

elti eltiye karşı: Birbirine arkasını dönmüş iki kişiye benzeyen bir boncuk oyası. (-İçel) (C1: 249 /316)

1.2.4.Sıfat-Fiil Grubu Yapısında Oluşturulmuş Oya Adları

Sıfat-fiil grubu yapısında bir oya adı yer almıştır. Oyanın maliyetinin yüksek olması sebebi ile bu şekilde adlandırılmıştır.

çiftlik sattıran: Boncuklu tığ oyası veya mekik oyası olarak farklı şekillerde yapılabilen çok boncuk isteyen ve emek isteyen bir oya.(-Ankara, -Manisa) (C1: 251 /370) (C2: 255 /373)

1.3 Cümle Yapısında Oluşturulmuş Oya Adları

Oyaların bir iletişim aracı olarak kullanılması sebebiyle cümle şeklinde kurulmuş oya adları da mevcuttur. Katalogda bu yolla oluşturulmuş üç oya adı yer almaktadır.

bülbül dala kondu: Dala konmuş bülbülü andıran bir iğne oyası.(-Elazığ) (C2:243/15)

elti eltiye küstü: Kıvrımlar şeklinde ilerleyen bir mekik oyası. (-Niğde) (C2: 255 /376)

hanım beye kol attı: Bir mekik oyası. (-Afyon) (C2: 254 /362)

2.Derleme Sözlüğü'nde Yer Alıp Oya Adı Olarak Kayıtlı Olmayan Oya Adları

2.1.Tek Kelimeden Oluşan Oya Adları

Derleme Sözlüğü'nde sepet kelimesi yer aşağıda verilen anlamları ile yer almasına rağmen oya adı olarak yer almamaktadır.

sepet: Farklı şekillerde yapılabilen, dış görünüşü itibarı ile sepeti andıran bir boncuk oyası. (-Adana, -Niğde, -İçel) (C1: 297 /299)

I. Değirmende buğdayın döküldüğü kesik koni biçiminde yer. (Çığrı *Dinar-Afyon;* Eğridir köyleri-Isparta; Çerçin-Burdur; Çöplü *Çivril-Denizli; Eymir *Bozdoğan-Aydın; Ezine, Fili *Biga, *Lapseki-Çanakkale; -Samsun; *Afşin-Maraş; Maksutlu *Şarkışla, Hacıilyas *Koyulhisar-Sivas; *Bor-Niğde; *Ermenek-Konya; -Muğla; *Lüleburgaz-Kırklareli)

II. Karın (sığırlarda): İneğin sepeti şişmiş. (*Bor-Niğde) (DS, C10: 3584)

2.2. Kelime Grubu Yapısında Olan Oya Adları

2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlaması Yapısında Olan Oya Adları

Derleme Sözlüğü'nde yer aldığı halde oya adı olarak kaydedilmeyen belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulmuş iki kelime grubu yer almaktadır.

kandil çiçeği: Yörede kandil çiçeği denilen bir çiçeğe benzetilerek yapılmış bir oya. (-Kütahya) (C2:246 /108)

Kına çiçeği (*Edremit-Balıkesir; İstanbul) (DS, C7:2621)

koyun gözü: Göze benzeyen bir boncuk oyası. (-Adana)(C1: 240 /31)

I.Papatya. (-İstanbul; *Çerkeş-Çankırı; *Mecitözü-Çorum; *Vezirköprü-Samsun; *Sulusaray, *Artova, *Kızılköy-Tokat; *Salman, *Kuz, *Akkuş-Ordu; *Tirebolu-Giresun; *Göksun, *Elbistan, *Afşin-Maraş; *Divriği, *Gemerek, *Şarkışla, *Koyulhisar-Sivas; *Boymul-Yozgat, *Bünyan-Kayseri;*Kozan-Adana)

II. İri ve yassı taneli bir çeşit kara üzüm. (*Erciş-Van)

III. Çok ayaklı sürüngen, zehirsiz bir böcek. (Darıveren, *Acıpayam-Denizli; *Bozdoğan-Aydın) (DS, C8: 2944)

2.2.2.İkileme Grubu Yapısında Olan Oya Adları

analı kızlı: Biri büyük biri küçük birbirine benzeyen iki motiften oluşan bir oya. (-Ankara, -Antalya,) (C2: 251 /259) (C1: 251 /382)

1. Salkımında irili ufaklı taneleri bulunan bir çeşit üzüm(*Sivrihisar-Eskişehir)
2.İçinde kesilmiş hamur bulunan mercimek çorbası. (-Samsun) (DS, C1:251)

Sonuç

Türk kültüründe oya sanatı çok eski dönemlerden beri bilinmektedir. Örtünmek, örtünürken de güzel görünmek amacı ile yapılan oyalar Türk dünyasının birçok yerinde kullanılmaktadır. Yapımı aşamasında birçok malzeme ve teknik gerektiren oya sanatı kendine özgü bir terminoloji içermektedir. Daha çok kadınların mahrem alanına ait bir eşya olması sebebi ile araştırmacıların üzerinde fazla durmadıkları bir alan olmuştur. Güzel sanatlar alanında bu alanla ilgili çeşitli tezler yazılmış olsa da dil açısından herhangi bir inceleme yapılmamıştır. Yapılan ağız araştırmalarında daha çok halk edebiyatına ait malzemeler derlenmiş, folklorik bir konu olmasına rağmen oyalarla ilgili herhangi bir soru sorulmamıştır.

Her şeyin hızla değiştiği bir dönemde oyalar da hızlı bir değişim içerisindedir. Yukarıda tanıttığımız “Türk Oyaları Kataloğu” adlı çalışmada fotoğrafları verilmiş olan özellikle boncuk oyalarının birçoğu bugün yapılmamaktadır. Bu sebepten dolayı bu alanda önceki yıllarda yapılmış olan tezlerin ve kitapların taranarak bu sanat dalına ait olan söz varlığının ortaya çıkarılması gerekir.

Bu çalışma ile oya adları dikkate alınarak bu alandaki terimler verilmeye çalışılmıştır. Derleme Sözlüğü'nde yer almayan 109, Derleme Sözlüğü'nde yer aldığı hâlde oya adı olarak kaydedilmeyen 4 tane olmak üzere toplam 113 adet söz varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan 10 tanesi tek kelimededen oluşmuştur. 100 tanesi kelime grubu yapısındayken 3 tanesi de cümle yapısındadır. Kelime gruplarının dağılımı ise 89 tane belirtisiz isim tamlaması, 8 tane sıfat tamlaması, 1 tane edat grubu, 1 tane sıfat-fiil grubu, 1 tane de ikileme grubu şeklindedir.

Oya adları türetilirken belirtisiz isim tamlaması yapısının büyük bir oran teşkil etmesi dikkat çekicidir. Özellikle belirtisiz isim tamlamalarının kalıplaşarak kalıcı isimler türetmesi ve oya adlarının çeviri yolu ile dilimize geçmemesi bunda etkili olmuştur. Tek kelimededen oluşan oya adları kelime gruplarına göre daha azdır.

Türk Oyaları Kataloğu adlı çalışma Türkiye'nin sadece otuz üç ilinden yapılan derlemelerle oluşturulmuş bir eserdir. Bu çalışmada yer almaması diğer illerde oya sanatının olmadığını göstermez. Diğer illerimizden de bu alanda derlemeler yapılması ya da farklı alanlarda yapılmış olan çalışmaların gözden geçirilerek dille ilgili olan söz varlığının ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Bundan sonra yapılacak lisans ve lisansüstü çalışmalarda, özellikle ağız araştırmalarında oyalarla ilgi sorulara yer verilmeli ve bu alandaki söz varlığı tespit edilmelidir. Böylece Türkçenin terim olarak ne kadar zengin bir söz varlığına sahip olduğu ortaya çıkarılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın Mehmet, (2002), *Aybastı Ağzı*, Ankara: Ankara: TDK Yayınları.
- Boz, Erdoğan, (2006), *Afyonkarahisar Merkez Ağzı (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Caferoğlu, Ahmet, (1994), *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*, Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet, (1994), *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet, (1995), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, Necati,(2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican, (2002), *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun Ahmet Bican- AKKOYUNLU Ziyat,(2014), *Kaşgarlı Mahmud Divân-ı Lügâti't Türk Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin*, Ankara: TDK yayınları.

-
- Eren Hasan, (1984), “*Türk Dili Çalışmalarına Toplu Bir Bakış*”, Türk Dili, S.394, Ankara: TDK Yayınları. 389-404.
- Eren Emin,(1997), *Zonguldak, Bartın, Karabük İlleri Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer, (1998), *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Günay Turgut, (2003), *Rize İli Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Günşen, Ahmet,(2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kahveci Mücella, Bahşişoğlu Ayşegül, (2001), *Türk Oyları Kataloğu*, C1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahveci Mücella, Bahşişoğlu Ayşegül, (2001), *Türk Oyları Kataloğu*, C2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep, (1994), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ögel Bahaddin. (1991), *Türk Kültür Tarihine Giriş 5*,Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 638 Kültür Eserleri Dizisi.
- Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 10.07.2018)
- Turan, Zikri,(2006), *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü,(1993), C1-12, Ankara: TDK Yayınları.